

Rebecka Pomerling
010-473 58 49
Fredrik Malmberg
010-473 50 00

Utbildningsdepartementet

Svar på remiss av I mål – vägar vidare för att fler unga ska nå målen med sin gymnasieutbildning SOU

2022:34

U2022/02457

Inledning

SPSM ställer sig bakom de förslag som läggs fram, och delar utredningens bedömningar. SPSM anser att förslagen och bedömningarna i stort är välmotiverade. SPSM välkomnar att utredningen har anlagt ett genomgående och tydligt barn- och funktionsrättsperspektiv.

SPSM menar samtidigt att det behövs fler insatser, inriktade på elever som saknar behörighet till gymnasieskolan samt elever i behov av stöd i gymnasieskolan, för att fler elever ska nå målen med sin gymnasieutbildning. SPSM ser positivt på att en utredning har tillsatts för att, bland annat, vid behov lämna förslag på förändringar för att elever som haft svårt att nå målen i grundskolan ska ges bättre möjligheter att förbereda sig för arbetslivet (*Fler vägar till arbetslivet* dir. 2022:74). Vad SPSM saknar är dock förslag som stärker rätten till stöd i gymnasieskolan. De svaga skrivningarna om stöd som finns i skollagen i dag bidrar till att många elever inte får stöd eller endast erbjuds standardiserade lösningar av stöd som inte hjälper eleven. Elever behöver vara delaktiga och stödet måste utgå från elevernas behov för att vara hjälpsamt. Frågan om stärkt rätt till stöd skulle med fördel kunna utredas närmare i en utredning som samtidigt ser över möjligheterna att bedriva distansundervisning som en stödinsats i gymnasieskolan.

Förslaget om att utöka ansvaret och tydliggöra studie- och yrkesvägledningens roll och funktion är en viktig fråga som SPSM ser kan ha en avgörande betydelse för att elever med funktionsnedsättning ska nå målen för sin utbildning. För att lyckas med detta behövs det säkerställas att det finns en god tillgång på behöriga studie och yrkesvägledare. Studie- och yrkesvägledaren behöver finnas tillgänglig som ett stöd och för vägledning såväl inför gymnasieval som löpande under en elevs gymnasieutbildning.

Det behöver också finnas kompetens hos studie- och yrkesvägledare om elevers olika behov och förutsättningar, parallellt med kunskap om tillgänglighet, delaktighet och bemötande. SPSM menar att studie- och yrkesvägledare med fördel kan organiseras inom elevhälsan.

5.6.1 Yrkespaketens roll i gymnasieskolan behöver förtydligas

SPSM delar utredningens bedömning.

SPSM instämmer i utredningens konstaterande om att möjligheten att kunna få en yrkesexamen genom att komplettera sina studier med ytterligare kurser underlättas, är en viktig faktor för användningen av yrkespaket i gymnasieskolan. Eleverna behöver informeras om möjligheten att läsa yrkespaket. Det behöver också vara tydligt för eleverna tidigt under utbildningen hur yrkespaketet kan byggas på och hur eleven kan bli behörig till ett yrkesprogram, i syfte att underlätta övergångar. Eleverna behöver också få kännedom om skillnader i anställningsbarhet mellan utbildningarna.

Det finns idag en stor överrepresentation av unga med funktionsnedsättning i gruppen som varken arbetar eller studerar. Därför bör Skolverket samverka med SPSM i detta uppdrag, då dessa yrkespaket bör vara anpassade och utformade med hänsyn tagen till elever med funktionsnedsättning.

5.6.2 Framtagande och förvaltning av yrkespaketet

SPSM delar utredningens bedömning.

SPSM vill i detta sammanhang påpeka vikten av att gymnasiesärskolans utbud uppdateras och utvecklas parallellt, vilket också är en viktig förutsättning som främjar elevers möjligheter till samläsning.¹

5.6.3 Åtgärder för att öka kunskapen om yrkespaketet

SPSM delar utredningens bedömning.

¹SPSM har i tidigare remissvar påpekat vikten av att yrkesprogrammen i gymnasieskolan och gymnasiesärskolan efterliknar varandra i så stor utsträckning som möjligt, bland annat för att underlätta samläsning. Se SPSM:s svar på Skolverkets remiss avseende förslag med anledning av införandet av ämnesbetyg SPSM:s diarienumr. 1STY-2022/178.

SPSM ser detta som en nödvändig åtgärd för att underlätta och stimulera en utbyggnad, så att nationella yrkespaket inom gymnasieskolans introduktionsprogram ska bli tillgängligt för alla elever inom målgruppen, oberoende av var i landet man bor. SPSM menar att yrkespaketen behöver vara sökbara, och ingå i ordinarie ansökningsprocess.

En stor andel elever inom introduktionsprogrammen tillhör SPSM:s målgrupper. Förslaget skulle kunna ses som särskilt gynnsamt för elever med funktionsnedsättning, då det i förlängningen skulle kunna resultera i att öka dessa elevers anställningsbarhet samt förbättra elevernas förutsättningar att komplettera sina studier för att uppnå en yrkesexamen.

SPSM delar utredningens bedömning att stödet kan inrymmas i de kvalitetsdialoger som Skolverket genomför tillsammans med SPSM.

5.6.4 Definition av yrkespaket på introduktionsprogram

SPSM tillstyrker förslaget.

SPSM ser den föreslagna regleringen som nödvändig för att säkerställa likvärdig och rättvis tillgång till yrkespaket för målgruppen.

När skolan lyckas få till en fungerande apl-plats leder det ibland till en anställning. (se s. 220 i betänkandet) Ett välfungerande arbetsplatsförlagt lärande (apl) är därför särskilt viktigt för den elevgrupp som yrkespaketen handlar om. Detta bör enligt SPSM beaktas vid föreskrifter om minsta omfattning av apl inom yrkespaketen. SPSM menar att undantag från kravet om apl bör göras mycket restriktivt, och enbart utifrån samma grunder som gäller för yrkesprogrammen (4 kap. 12-14 §§ gymnasieförordningen).

5.6.5 Ökad tydlighet kring dokumentation och bättre förutsättningar för uppföljning

SPSM delar utredningens bedömningar.

Åtgärderna skulle kunna bidra till likvärdighet i utbildningen och kunna förbättra förutsättningarna för elevers möjlighet till etablering efter utbildningen.

SPSM ser särskilt positivt på bedömningen att Skolverket bör utveckla statistik. Det gäller såväl statistik om yrkespaket som statistik om

sysselsättning efter utbildning i gymnasiesärskolan och överväga framställning av statistik om elevers betyg i gymnasiesärskolan.

5.6.6 Yrkesutbildning på introduktionsprogram och i gymnasiesärskolan ska ingå i samverkan i lokala programråd

SPSM tillstyrker förslaget och delar utredningens bedömning.

Förslaget skulle bidra till att stärka möjligheterna för att alla elevers yrkesutbildning har god förankring i arbetslivet. I propositionen 2011/12:50 *En gymnasiesärskola med hög kvalitet* angavs att detta kan bidra till ökad förståelse mellan skolformerna. I propositionen betonades också att samverkan i lokala programråd kan vara ett sätt att stärka möjligheterna för elever inom gymnasiesärskolan till lämplig apl.² SPSM delar den bedömningen. Det är enligt SPSM viktigt att förslaget inte leder till att skolhuvudmännen enbart samverkar vid programråden, utan att söka en bredare samverkan med andra aktörer.

SPSM delar bedömningen att de lokala programrådets arbete bör följas upp av Skolverket. Av likvärdighetsskäl menar SPSM att det också skulle kunna behövas ytterligare stöd och vägledning från Skolverket avseende hur de lokala programråden kan, och eventuellt bör, arbeta.

5.6.7 Ytterligare reglering av introduktionsprogrammen bör utredas

SPSM delar utredningens bedömning.

SPSM menar att detta är en angelägen fråga för att säkerställa kvalitet och likvärdighet inom introduktionsprogrammen. Det skulle också kunna bidra till att potentiella elever kan göra mer underbyggda val. En tydligare reglering skulle också förenkla uppföljning av utbildningar inom introduktionsprogram. Det är enligt SPSM samtidigt viktigt att utbildningarna inte regleras för hårt, så att introduktionsprogrammets flexibilitet i relation till elevens mål och behov kan behållas.

² Prop. 2011/12:50 *En gymnasiesärskola med hög kvalitet*, s. 46 f.

5.6.8 Hur utredningens förslag och bedömningar förhåller sig till riksdagens tillkännagivande om tvåårig yrkesskola

SPSM delar utredningens bedömning.

Det finns enligt SPSM, och som utredningen också visar, anledning att vara försiktig med att förespråka yrkesutbildningar som är kortare än de nationella programmen, då det är tveksamt om de verkligen är tillräckliga för att förbereda för ett yrke. Detta gäller i varierad grad för olika yrkesinriktningar.

Yrkespaketet inom introduktionsprogrammen kan enligt SPSM ge större möjligheter till social sammanhållning mellan ungdomar, exempelvis genom samläsning med elever inom nationella yrkesprogram, och därmed ökad inkludering, vilket myndigheten menar är positivt.

6.6.1 Skyldighet att erbjuda avslutande vägledningssamtal

SPSM tillstyrker förslaget och delar utredningens bedömning.

Att avsluta sin gymnasieutbildning i förtid är ett val som är svårt att överblicka konsekvenserna av. Med rätt vägledning kan eleverna få möjlighet att ompröva sin situation, eller få det stöd de behöver framåt efter avslutad utbildning. Elever med funktionsnedsättning kan enligt SPSM vara särskilt utsatta i en sådan situation. SPSM ser mycket positivt på att förslaget omfattar samtliga elever som avslutar sin utbildning i gymnasiesärskolan.

Vilken information eleven ska få vid samtalet är viktigt att definiera, men regleringen i gymnasieförordningen bör enligt SPSM även beskriva vikten av individuell vägledning. Att det tas fram stöd och tydliga riktlinjer för *hur* detta samtal ska gå till samt om *vilket innehåll* som ska behandlas är viktigt, i synnerlighet eftersom det finns en stor andel obehöriga studie- och yrkesvägledare. SPSM samverkar gärna med Skolverket i framtagandet av det stöd som utredningen bedömer bör tas fram, för att bidra till att behov av insatser och stöd för elever med funktionsnedsättning beaktas.

SPSM vill i sammanhanget betona att även om ett avslutande samtal visserligen kan vara viktigt för eleven, är det mest väsentliga att se till att så få elever som möjligt hamnar i den situationen. SPSM menar därför att fokus främst behöver vara ett främjande och förebyggande arbete under hela

gymnasieutbildningen för att minska skolavhopp.³ Det handlar bland annat om att skolan tidigt sätter in adekvata stödinsatser. SPSM menar att det finns behov av stärkta skrivningar om stöd i skollagen. Även tillgången till specialpedagogisk kompetens kan vara av avgörande betydelse för att elever med funktionsnedsättning ska klara av sin gymnasieutbildning.⁴ När en elev är osäker kring sin utbildning eller när skolan uppmärksammar att eleven riskerar att inte klara av utbildningen, behövs också tidiga insatser av studievägledning. I det främjande och förebyggande arbetet kan också utvecklingssamtalen utgöra en viktig del för att tidigt lyfta fram och uppmärksamma behov av stöd och extra vägledning. SPSM vill också lyfta risken som finns då det föreligger en bristande tillgång till utbildade studie- och yrkesvägledare, och det samtidigt finns ett stort behov av att stärka arbetet med vägledningsinsatser genom hela elevens tid i gymnasieskolan. (se synpunkter nedan under avsnitt 7.3.1)

Information om varför elever avslutar sin gymnasieutbildning i förtid behöver enligt SPSM också analyseras, inom ramen för skolans systematiska kvalitetsarbete.

6.6.2 Översyn av läroplaner och stöd till huvudmän gällande samverkan

SPSM delar utredningens bedömning.

Elever med funktionsnedsättning kan vara i särskilt stort behov av att en samverkan fungerar mellan gymnasie- och gymnasiesärskola och kommunal vuxenutbildning (komvux). Som promemorian beskriver är de närmaste åren efter avslutad gymnasieutbildning särskilt kritiska för ungdomar utan gymnasieexamen för att slutföra den. Detta gäller särskilt för elever från gymnasiesärskolan då de är särskilt utsatta i övergången till studier, arbete eller annan sysselsättning.

SPSM kan i samverkan med Skolverket bidra i översynen av stödet till huvudmän i arbetet med övergången till komvux. Insatser och rutiner vid

³ Se Skolverket, *Redovisning av uppdrag om att genomföra verksamhetsnära insatser för att förebygga avhopp från gymnasieskolan*, 2019-02-20.

⁴ Se SPSM:s generaldirektör Fredrik Malmbergs debattartikel i Altinget *Svik inte gymnasieelever med funktionsnedsättning*, publicerad 2022-03-10.

övergångar behöver bygga på kunskapen om anpassningar utifrån elevers olika behov, vilket främjar likvärdig utbildning för alla elever.

6.6.3 Förtydligande om åldersgränsen till komvux

SPSM tillstyrker förslaget och delar utredningens bedömning.

Förslaget är särskilt viktigt för ungdomar med funktionsnedsättning som kan hamna i ett vacuum utan alternativ att komma vidare. Det kan handla om elever som av olika skäl avbrutit sina gymnasiestudier, utan att kunna ta sig tillbaka, eller elever inom gymnasiesärskolan som läst integrerade i grundskola och som inte känner sig hemma i gymnasiesärskolan. Dessa elever kan gynnas av en möjlighet till undantag från åldersgränsen till komvux.

Det är enligt SPSM samtidigt väl avvägt att utredningen inte föreslår en allmän sänkning av åldersgränsen. Komvux ska inte ersätta gymnasieutbildning för de ungdomar som behöver tillgång sådan utbildning.

6.6.4 Stärkt stöd i komvux

SPSM delar utredningens bedömning.

SPSM menar att det är viktigt att det görs med fokus på ett förebyggande och främjande perspektiv.

6.6.5 Behov av utredning av åldersgränsen för det kommunala aktivitetsansvaret

SPSM delar utredningens bedömning.

7.3.1 Bestämmelsen om studie- och yrkesvägledning ska förtydligas

SPSM tillstyrker förslaget och delar utredningens bedömning.

Ett förtydligat uppdrag kan enligt SPSM bidra till att elever gör val till gymnasieskolan som stärker deras möjligheter att slutföra sina studier enligt plan. Detta kan vara särskilt viktigt för många elever med funktionsnedsättning. SPSM menar samtidigt att studie- och yrkesvägledaren inte bara ska vara någon som visar vilka gymnasieutbildningar som finns, utan bör även kunna fungera som stöd för en elev som känner sig vilsen eller uppgiven inför en osäker framtid. Genom ett förtydligat uppdrag minskar också risken för att alltför mycket

administrativa arbetsuppgifter läggs på studie- och yrkesvägledaren, som inte har med vägledning att göra.

Det är enligt SPSM positivt att förslaget anger att studie- och yrkesvägledning ska ske i samverkan med lärare och övrig personal. SPSM vill särskilt lyfta vikten av samverkan med elevhälsan, i synnerhet i möten med elever med funktionsnedsättning. SPSM vill betona att varje studie- och yrkesvägledare behöver ha god kompetens att möta och vägleda alla elever utifrån olika förutsättningar och behov. SPSM:s erfarenhet är att studie- och yrkesvägledare med fördel kan ingå i elevhälsan. Många skolor gör så idag, vilket ofta medför positiva effekter. Studie- och yrkesvägledaren blir då en naturlig del i det förebyggande arbetet och kan ta initiativ till vägledningssamtal med elever som behöver det.

SPSM delar bedömningen att den stärkta skrivningen om studie- och yrkesvägledare kan resultera i ökad likvärdighet, men vill samtidigt påpeka de risker som finns i form av utökade arbetsuppgifter då det finns brist på behöriga studie- och yrkesvägledare. I en rapport som Lärarförbunden nyligen släppt om studie- och yrkesvägledares arbetsmiljö beskrivs flera områden och utmaningar som vägledarna själva rapporterar.⁵

De kvalitetsdialoger som Skolverket genomför i samverkan med SPSM kan utgöra en bra plattform för att stödja skolhuvudmännen i hur studie- och yrkesvägledning kan inkluderas i det systematiska kvalitetsarbetet.

SPSM menar också att Skolverkets uppdrag att ta fram stöd med fördel kan ske i samverkan med SPSM, som då kan bidra med kunskap om olika förutsättningar som kan behöva uppmärksammas när det gäller elever med funktionsnedsättning.

7.3.2 Det behövs mer kunskap om stöd i gymnasieskolan

SPSM delar utredningens bedömning.

För att elever ska klara målen med sin gymnasieutbildning är det särskilt viktigt att elever ges det stöd som de behöver så att utbildningen fungerar. Det är enligt SPSM positivt att utredningen lyfter behovet om kunskap om hur elever med funktionsnedsättning får sina rättigheter tillgodosedda. En

⁵ Lärarförbundet och Lärarnas riksförbund, Studie- och yrkesvägledares arbetsmiljö 2022, publicerad 2022-10-08.

viktig del för att förstå hur de stödåtgärder som erbjuds i gymnasieskolan fungerar för eleverna är att kartlägga och följa upp hur stödet upplevs av eleverna. SPSM menar att uppdraget därför bör genomföras med beaktande av ett barnrätts- och elevperspektiv, där elevernas egna perspektiv inhämtas.

SPSM menar att uppdraget bör genomföras i samverkan med SPSM, och delar bedömningen att även Skolforskningsinstitutet är en lämplig samarbetspart. I betänkandet föreslås att Skolverkets uppdrag med fördel kan inordnas i det uppdrag som myndigheten fått att i samverkan med SPSM och Skolforskningsinstitutet ta fram kunskapssammanställningar inom områdena elevhälsa och stöd. Detta arbete är redan i gång, och SPSM bedömer att detta uppdrag riskerar att inte hinnas med att ta in.

7.3.3 Förlängd undervisning ska beslutas inom ett åtgärdsprogram

SPSM tillstyrker förslaget och delar utredningens bedömning.

Det kan vara viktigt för eleven att den förlängda undervisningen inte bara är mer av samma undervisning, om behovet uppstått ur att eleven behövde anpassningar eller stöd i undervisningen i någon form. Ett åtgärdsprogram kan hjälpa till att säkerställa detta.

7.3.4 Förutsättningar för att bedriva distansundervisning

SPSM delar utredningens bedömning.

Det har under pandemin visat sig att vissa elever med funktionsnedsättning har gynnats av möjligheten till undervisning på distans, medan för andra elever med funktionsnedsättning har det inneburit stora utmaningar. Därför bör elevers olika förutsättningar och behov beaktas vid en översyn.

7.3.5 Möjligheter att få undervisning i komvux som gymnasieelev

SPSM delar utredningens bedömning.

Sådan samläsning kan ge elever möjlighet att klara av sina studier på ett mer flexibelt sätt vilket kan vara värdefullt för en del elever. Frågan om anpassningar och stöd för elev som samläser inom komvux behöver tydliggöras då rätten till stöd är svagare i komvux. Lösningen behöver utformas i samråd med eleven, och utifrån elevens behov och förutsättningar.

8 Ikraftträdande

SPSM tillstyrker förslaget.

I detta ärende har Anders Andersson, Karina Johansson, Ann-Sofie Montelius och Lena Hammar, Peter Westerdahl och Anneli Westlund varit sakkunniga. Föredragande har varit juristen Rebecka Pomerling.

För Specialpedagogiska skolmyndigheten

Fredrik Malmberg
Generaldirektör